

Prof. Dr. Mehmet Özmen
Armağanı

Editörler

Nurettin Demir - Faruk Yıldırım

Adana 2014

Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı

Editörler: Nurettin Demir - Faruk Yıldırım

© Bu kitapta basılan makalelerin yayın hakları yazarlarına aittir. Makaleler, yazarlarının izni olmadan basılı veya elektronik olarak çoğaltılamaz, başka dile çevrilemez.

ISBN: 978-975-487-196-8

Kapak Tasarım: Emine Ağırbaş

Baskı: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü

İsteme Adresi: Çukurova Üniversitesi

Basın ve Halkla İlişkiler Bürosu

Balcalı/ADANA

Mail: basin-halk@cu.edu.tr

Tel. : 0 322 338 71 14

Ağız Araştırmalarında Görüşme ve Gözlem Tekniğinin Kullanılmasına Bir Örnek: Ankara Ağız Araştırması¹

Müberra Seydi Ertek, Başkent Üniversitesi

Giriş

Sosyal bilimlerde sosyoloji, antropoloji, psikoloji vb. farklı disiplinlerin çalışma alanlarının kesiştiği, saha araştırmalarının öncelikli olduğu bir araştırma tekniği olarak nitel araştırma, dil araştırmalarında kullanılmakta, ağız araştırmalarında ise önkoşul olmaktadır. Her bir disiplin kendi önceliğine göre araştırma sorularını belirleyerek benzer araştırma yöntemlerini kullanabilir. Ancak, benzer yöntemleri kullanan farklı disiplinlerin elde edilen verileri, sonuçları yorumlayış biçimleri farklı olur.

Nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. İnsan davranışlarında değişiklik sürekli ve bu değişiklikleri hiçbir şekilde durağan saymak mümkün değildir. Nitel araştırmada araştırmanın konusunu oluşturan olgu ya da olay, içinde bulundukları doğal ortamla ele alınır. İnsan davranışları doğal ortamından ve sürecinden bağımsız ele alınamayacağından araştırmacı değişkenleri sürece bağlı olarak inceler ve topladığı verileri süreç içinde gerçekleşen değişiklikleri dikkate alarak analiz eder. Bir nitel araştırmanın tekrarı mümkün değildir.

Nitel araştırmada üç tür veri toplama yöntemi vardır: görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi. Sosyal bilimlerde en sık kullanılan konuşma ile veri toplanılan görüşme yöntemidir. Nitel araştırma sonucunda çevresel, sürece ilişkin ve algıyla ilgili görüşme kayıtları, gözlem notları, resimler vb. veriler elde edilebilir (bk. LeCompte-Goetz 1994). Elde edilen farklı türdeki verilerin belgelenmesi, incelenmesi ve değerlendirilmesi için araştırmacının belirlediği sistematik bir yaklaşım gerekir.

“Nitel araştırmacı bizzat alanda zaman harcayan, deneklerle doğrudan görüşen ve gerektiğinde deneklerin deneyimlerini yaşayan, alanda kazandığı perspektifi ve deneyimleri toplanan verilerin analizinde kullanan kişidir” (Yıl-

¹ Bu çalışmada *Ağızlarının Dokümantasyonu (ANADOK) Projesi* verilerinden yararlanılmıştır. ANADOK, Prof. Dr. Nurettin Demir'in tarafından 2008-2010 yılları arasında yürütülen, benim de bursiyer olarak görev aldığım TÜBİTAK tarafından 107K482 numarayla desteklenen projedir.

dırım-Şimsek 2000: 23). Araştırmacının kendisi veri toplama aracı olarak araştırma sürecinin doğal bir parçası haline gelir ve araştırılan konuyla ilgili betimsel süreci hazırlar.

Bir nitel araştırma örneği olarak ağız araştırmalarında görüşme, gözlem ve doküman incelemesi yöntemleri araştırmanın kapsamına göre birlikte ya da ayrı ayrı kullanılabilir. Bu yazıda ağız araştırmalarında görüşme ve gözlem tekniğinin kullanılması ele alınmış ve konuyla ilgili Ankara ağızlarının araştırıldığı ANADOK (Ankara Ağızlarının Dokümantasyonu) projesinden örnekler verilmiştir.

Görüşme Tekniği

Nitel araştırmada en çok görüşme (mülakat) ve gözlem yöntemleri kullanılmaktadır. Ağız araştırmalarında konuşulan dili belgelemek ve incelemek amaç olduğundan öncelikle görüşme yöntemi kullanılır. Sosyal bilimlerde kullanılan nitel araştırma teknikleri içerisinde “görüşme” ya da “mülakat” terimleriyle yer alan bu yöntem, ağız çalışmalarında “derleme” olarak, adlandırılmakta (bk. Demir 1999) ve bir ağız araştırmasının temelini oluşturmaktadır.

Alanda gerçekleşecek olan görüşme öncesi araştırma ile ilgili bir takım hazırlıklar yapılır. “Görüşme hazırlığı” olarak adlandırılabilir bu aşamada araştırmanın alanı, alandaki örneklem ve araştırmacının rolü belirlenir. Araştırma alanı, araştırmanın yapılmasına sebep olan kuramsal çerçeveye kaliteli veriler sunacak yerdir. Araştırma öncesinde araştırma konusuna uygun olan kaliteli örneklem bulunabileceği alanlar belirlenir. Ankara’nın ANADOK projesinde araştırma alanı seçilmesinin nedeni Demir tarafından “Türkçenin son yıllara kadar ihmal edilmiş bölgelerinden biri olması” şeklinde verilmiştir (2013: 38).

Araştırma alanındaki örneklemi araştırma sorularına bizzat cevap verebilecek kişiler oluşturur. Ağız çalışmalarında örneklem, “kaynak kişi” olarak adlandırılmakta ve bu kişilerin belli başlı özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir (bk. Demir 1998). Ağız araştırmalarında amaçlı örnekleme yöntemlerinden birkaç tanesi birlikte kullanılabilir. Örneğin, küçük, benzer bir alt grup olarak tanımlanabilen *benzeşik örnekleme* seçilebilir. Kaynak kişilerin 50 yaş üstünde olması, araştırma bölgesinde yerleşik olması vb. tipik özelliklerin olduğu bir örneklem benzeşik örneklemdir.

Araştırmacı, araştırma için gittiği alanda daha verimli bilgi alabileceği kişileri sorarak onların tespitini yapar ve onlara yönelir ki bu da *kartopu ya da zincir örnekleme*dir. Ankara ağızlarının araştırılmasında köylülere “Burda en iyi kim konuşur? Kiminle konuşsak daha iyi olur?” soruları sorulmuş ve cevaplar araştırmacıları işaret edilen kaynak kişilere yönlendirmiştir. Bu şekilde yapılan örneklem seçimi veri kalitesini artırmakta ve zaman kazanmakta etkilidir.

Araştırma sorularının yanıtlanabileceği bir örneklem, araştırmacının belirli ölçütler koymasıyla da elde edilebilir. *Ölçüt örnekleme* olarak adlandırılan bu örneklem seçiminde alan öncesinde bir takım ölçütler belirlenir ve bunlara

göre seçim yapılır. ANADOK'ta görüşme için yaşlılar tercih edilmiş ve yaşlılarda da okuryazarlığın olmaması ya da az olması aranmıştır (Diğer örneklem türleri için bk. Yıldırım-Şimşek 2000).

Nitel araştırmada, araştırma sahasındaki örneklemelerden veri toplamasını etkin kılan araştırmacıya verilen esnek roldür. Bu rol dahilinde, araştırmacı katılımcı davranışıyla araştırma alanının doğal bir parçası olur ve alandaki kişilerle yakın iletişim kurar. Kurulan yakın iletişim, kaynak kişilerin güven duygusunu geliştirir ve bununla bilgi alışı sağlanır. Ankara derlemelerinde, araştırmacılar kaynak kişilerin evlerine girmiş, onlarla aynı sofrada oturup yemek yemiş, onların dertlerini dinlemiş ve olabildiği ölçüde onlara yardım etmişlerdir (bk. Demir 2013). Alana çıkmadan araştırmacı kendi rolünü belirler ve katılımcı olarak alanda yer alacaksa, nitel araştırmada katılımcı oluş önemlidir, oranın normlarına bir şekilde riayet etmeye çalışır ve kendisini ötekileştirmez.

"Görüşme, insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir" (Bogdan ve Bikken 2003). Görüşme bilgi toplama evresidir. Görüşmeyi yapan kişi nitel araştırmada "görüşmeci" ya da "mülakatçı" olarak adlandırılırken ağız araştırmalarında görüşmeyi yani derlemeyi yapan kişiye "derlemeci" denir (bk. Demir 1999). Goode ve Hatt, görüşmeyi yapan kişinin bazı hataları önlemesini öğreterek, kapalı olan noktalara ve yanlışlara karşı uyanıklığını artırarak, görüşülen kişi ile görüşen arasındaki birebir ilişkiden haberdar olarak kendi tekniğini geliştirdiğini belirtir (bk. Goode-Hatt 1973).

Mülakat, sahaya ilk defa çıkan birisi için bocalama yaşandığından oldukça zor geçer. Goode ve Hatt'ın da bahsettiği gibi zamanla araştırmacılar işlevsel bir teknik geliştirirler. Ankara ağızlarında, başlangıçta kalabalık ortamlarda, köy kahveleri ya da köy odaları vb. yerlerde görüşmeler yapılmış ancak bu görüşmelerde araştırmacıların elde edilecek veriler açısından baskın olamadığı görülmüştür. Bu sebeple de sonraları, kalabalık ortamlardan uzaklaşmaya, bire bir görüşmeler yapmaya yönelinmiştir. Bunun yanı sıra alana kalabalık bir ekiple çıkmanın kaynak kişilere yük olduğu ve araştırmanın son aşamalarında derlemeci sayısının azaltıldığı da Demir tarafından dile getirilmiştir (Demir 2013: 63). Bu da, nitel araştırma yöntemleri içerisinde görüşmenin niteliği itibarıyla daha az sistemleşmiş olduğunu gösterir.

Her hangi bir nitel araştırma için görüşmede, psikolojik bir varlık kabul edilen insan olgusu düşünüldüğünde araştırmacıların kaynak kişiler üzerinde etkisinin olmadığı, araştırmadan tam anlamıyla nesnel verilerin sağlandığı söylene-
mez. Görüşmeyi yapanlar arasında mutlak suretle bulunacak olan cinsiyet, fiziksel, konuşma üslubu, statü vb. farklılıklar, kaynak kişide güven sorunu, kendini rahat hissetme, konuşabilme vb. durumlar açısından etkili olabilir. Görüşmecinin mülakata nasıl başladığı, görünüşü, yüz ve el hareketleri, ses tonu görüşme sürecini etkiler. Hatta araştırmacıların giymiş olduğu kıyafetler bile görü-

şülen kişiye etki eder. “Mülakatçının fiilleri, hareketleri, konuşması ve giyinmesi, dikkati onun kişiliğinden başka tarafa çekmelidir; bu durumda önemli olan soruyu cevaplandıracak olan kimsedir” (Goode-Hatt 1973: 239).

Giyinme, araştırma yapılan sahadaki araştırıcının işlevselliği ile ilişkilidir. Ağız araştırmalarının da yapıldığı alt katmanların² yaşadığı köy, varoşlar vb. yerlerde yapılacak olan araştırmalarda aşırı gösterişli giyinmek alandaki kişilerin rahatsızlığına ve çekinmesine sebep olacaktır. Bunun yanı sıra onlar gibi giyinme düşüncesiyle özensiz olmak da araştırıcının alanda bulunmasına neden olan statüsü ile çatışacak ve tuhaf karşılanacaktır. Çünkü görüşmeleri yapan kişiler öncelikli olarak kendilerini bir kurum ya da meslek kimliğiyle birlikte tanımlamaktadır. Ankara’daki saha araştırmasında karşılaşılanlara araştırıcılar tarafından ilk söylenen şey “Biz Başkent Üniversitesinden geliyoruz, orda çalışıyoruz. Bir TÜBİTAK projemiz var...” olmuştur.

Kaynak kişi için derleyen kişinin cinsiyeti önemlidir. Ağız araştırmalarında, özellikle kaynak kişi olarak görülen kadınlarla görüşme yapmak erkek araştırıcılar için sıkıntılı bir süreçtir. Cinsiyet ayrımının daha net çizgilerle birbirinden ayrıldığı alt katmana mensup olan ağız konuşucuları karşı cinsle konuşmakta zorlanmaktadır. Demir tarafından da dile getirilen bu durum ANADOK’ta gözlenmiş ve kadın görüşmecilerden kadın araştırıcılar derleme yaptığında daha uzun ve kaliteli veriler elde edilmiştir. Demir, Beypazarı’nın Uruş beldesinde yapılan bir derleme esnasında kadınların “erkekler bir dolaşıp gelsin” diyerek erkekleri çıkarttıkları ve sonrasında bayan araştırıcılarla yöreye ait türküler söyleyip oynadıkları örneğini vermiştir (Demir 2013: 60).

Erkek araştırıcı bir kadından derleme yapmak istediğinde kaynak kişide “elin adamıyla ne konuşuyorsun” düşüncesi hakim olmakta ve görüşmeci sorulan soruları kısaca cevaplayarak, “işte bu kadar”, “işim çok” vb. cümlelerle karşılık vererek araştırıcıyı geçiştirmek istemektedir. Benzer durum erkek kaynak kişilerde de görülür. Ağız araştırmalarında görüşmecilerin, farklı cinsiyetteki yabancı araştırıcılarla konuşması esnasında standartlaşma eğiliminde olmaları veya az konuşmayı ya da hiç konuşmamayı tercih etmeleri gözlemlenen bir davranıştır. Bu durum da en fazla kadın kaynak kişilerde görülür.

Derleme yapan kişinin sosyal statüsünün görüşmeci üzerinde olumsuz etkisi olabilir. Kaynak kişi, kendini araştırıcının mensup olduğu sınıfa dahil etmek için konuşmasını değiştirmeye çalışabilir. Nemeth, Vidin Ağızı üzerine yaptığı çalışmada konuya örnek vermiştir. Nemeth’in derlemelerde bulunduğu Hatice Abla adlı kaynak kişinin dilinde bölgedeki diğer kişilerde olmayan bir alafon tespit edilmiştir ve Nemeth bunu kaynak kişinin kendisiyle standart dille,

² Alt Katman, alt tabaka ya da alt sınıf olarak sosyoloji çalışmalarında geçen terim, eğitim seviyesi düşük çoğunlukla şehir merkezi dışındaki yerleşim yerlerinde yaşayanlar için kullanılmaktadır. Katmanlar, ekonomik durum, eğitim durumu, yaşanan yer vb. ortak özelliklere göre oluşur.

kibar konuşmak istemesiyle açıklamaktadır (bk. Nemeth 1996). Benzer şekilde,

ANADOK sürecinde, bir üniversite hocası tarafından yapılan derleme çalışmasında, derlemecilerin çekindiği, utandığı, konuşmalarını standart dile yaklaştırmaya çalıştığı, sorulan sorulara kişiye göre cevap verdiği gözlenmiştir. Derleyenin kaynak kişilerin yaşından daha küçük, öğrenci veyahut kendi yakınlarından biri olması durumunda ise derlemeciler daha rahat davranmış ve kendi ağızlarını herhangi bir etki altında kalmaksızın daha kolay ortaya koymuşlardır (Seydi Ertek 2012: 13).

Dil derlemelerinde alandaki insanlara onların dillerinin, nasıl konuştuklarının araştırıldığı söylendiğinde dil kullanımlarında, konuşmalarında değişikliğe gitme psikolojisine bürünebilmektedirler. Bu sebeple, kaynak kişilere herhangi bir konu üzerinden sorular sormak daha doğru sonuçlara ulaştırılabilir. Ankaradaki kaynak kişilere derlemeciler tarafından “Burda nasıl konuşuluyor onu öğrenmek istiyoruz.” denildiğinde kaynak kişilerin verdiği cevaplar aşağı yukarı aynı olmuştur: “Böyle konuşuluyor işte... Biz de herkes gibi konuşuyoruz işte... Neyini öğreneceksiniz ki... Biz kaba kuba konuşuruz...” vb. Kaynak kişilere, bazı köy isimleri vererek o köylerdeki insanların nasıl konuştukları sorulduğunda ise bir ağız konucusunun konuşulan başka bir ağza karşı olan tutumu ortaya çıkmaktadır. Görüşmeciler kendi dillerinin “normal” olduğunu, civar köylerde yaşayanların kaba konuştuklarını, değişik konuştuklarını düşünmekte; “onların şivesi değişik”, “onlar biz gibi konuşmaz. Biraz kaba konuşur.” vb. diyerek konuşmaları yorumlamaktadırlar.

Görüşmecinin dış faktörler dışında araştırmacı tarafından sorulan sorulara karşı hassasiyetinin ölçülmesi gerekir ve bu noktada görüşmeyi yapan kişinin ön görüşlülüğü önemlidir. Görüşmeci hassasiyeti görüşmenin seyrini değiştirebilir. Örneğin, alanda araştırılmak istenen sorusu hazırlanan konular arasında ölüm ritüelleri varsa ve kaynak kişinin yakın zamanda bir yakını vefat etmişse, hassasiyeti göz önünde bulundurularak ölümle ilgili bir soru devre dışı bırakılacak ve kişiye başka sorular sorulacaktır. Etik ahlakın gözetilmesi nitel araştırma için önemlidir.

Kaynak kişilere yaklaşırken onlara güven vermek, içten ve sempatik olmak işi kolaylaştırır. Ankara araştırmasında, araştırmacılar yolda ya da evlerinin önünde karşılaştığı kişilere kendilerini tanıttıktan sonra “Biz Ankara’nın köylerini geziyoruz. Sizin köyünüze de geldik. Gezerken sizi gördük. Buralar çok güzelmiş. Siz neler yapıyorsunuz burada?” diyerek onlarla yakınlık kurmaya çalışmıştır. Bu yaklaşım alandaki kişilere sempatik gelmekte ve köylerini gezen değerli(!) yabancılara ilgi duymalarına sebep olmaktadır. “Siz bu köylüsünüz değil mi?”, “Bize bu köyde en iyi sizin konuştuğunuzu söylediler.” “Ayşe teyze siz misiniz?” vb. cümlelerle giriş yapmak da kaynak kişiyi konuşmaya sevk ettiren hilelerden sayılabilir.

Görüşme “yapılandırılmış” ve “yapılandırılmamış” olarak ikiye ayrılır (bk. Chadwick vd. 1984). Ağzı araştırmalarında açık uçlu soruların bulunduğu, konuşulan dille ilgili bir şeyler keşfetmeye yönelik olan, sorulan sorulara verilen cevaplarda bir kısıtlılığın olmadığı *yapılandırılmamış görüşme* kullanılır. “Açık uçlu yoğunlaşmış görüşmede, araştıracının elinde önceden saptadığı bir dizi konu veya alan vardır. Bu tür görüşmede önceden hazırlanmış sorular yoktur ancak araştırmacı görüşmenin akışı içinde önceden saptadığı alanlara yoğunlaşmayı hedefler” (Yıldırım-Şimşek 2000: 94).

Ağzı araştırmasında yegane hedef ne konuşuluyorsa konuşulsun mevcut dili derlemekse *sohbet tarzı görüşme* yapılabilir. Bu görüşme konuşmanın doğal akışı içinde gerçekleşir, belirlenmiş soruları yoktur ve sahada uzun zaman geçirecek olan araştırmacılar için idealdir. Ancak, bir dil derlemesinde dilbilimsel kategorilerin tümüyle tespiti amaçlanmışsa, *standartlaşmış açık uçlu görüşme* kullanılır. Burada amaca göre hazırlanmış sorular vardır. Örneğin, Ankara’da kaynak kişilere, kullandıkları zamanların tespitini yapmak amacıyla belirli sorular sorulmuştur. “Eskiden düğünler nasıl olurdu?” sorusu geçmiş zaman anlatımı; “Şimdi burda ne yapıyorsunuz?” sorusu şimdiki zaman anlatımı; “Burda bir gününüz nasıl geçer?” sorusu geniş zaman anlatımı için uygundur (diğer görüşme türleri için bk. Patton 1990).

Gözlem Tekniği

Ağzı araştırmalarında konuşulan dili belgelemek ve incelemek amaç olduğundan öncelikle görüşme yöntemi kullanılır ancak bilgilerin yorumlanması açısından gözlem yöntemi kullanımının yararı vardır. Gözlem yönteminin amacı, araştırma alanını bağlamsal boyutuyla tanımlamaktır. Alan araştırmalarında kullanılacak olan gözlem türü, doğal ortamda gerçekleşen araştırmacı tarafından ortamın durumuna göre geliştirilen *yapılandırılmamış gözlemdir*. Nitel araştırmada gözlem, konuyla ilgili ayrıntılar vermek ve tanımlama yapmak için kullanılır. Araştırmacı gözlem kapsamını belirlemiş olarak *katılımlı gözlem* tekniğiyle sahada yer alır. Araştırmacının kişisel yetenekleri gözlemi etkin kılmakta rol oynar.

Gözlemle fiziksel ortam tanımlanır, ortamdaki kişilerin sosyal durumu ve konuşmaları hakkında bilgi edinilebilir. Görüşmenin yapıldığı yerin gözlenmesi, görüşme esnasında orada kimlerin bulunduğu, görüşmenin ne şekilde oturarak mı ayakta mı vb. gerçekleştiği, görüşmecilerin araştırmacıya karşı olan sosyal ve bedensel tutumları vb. bilgilere ulaşılır. “İletişimde sözel olmayan davranışlar önemli yer tutar ve bilinmeleri dilsel davranışların tanımlanmasına katkı sağlayabilir” (Demir 2013: 44). Gözlem notları araştırmanın yorumlanmasında kullanılır. Örneğin, kişinin söyledikleri ve beden dili arasındaki ilişki araştırmanın konusuna yardımcı olabilir. ANADOK’ta, görüşmecilerin renklerden söz ederken etrafındaki nesneleri ya da üzerlerindeki kıyafetleri işaret ettikleri gözlenmiştir. Bu durum, kavramların karşılıklarının bilinmesinde ve

standart dildekinden farklı olan durumların tespitinde işe yarar. Dil araştırmalarında sözel olmayan davranışın önemiyle ilgili benzer bir örnek Deutscher tarafından verilmiştir. Deutscher, Guugu Yimithirr dilinde yön bildirmek için beden dilinin aktif olarak kullanıldığından söz etmiştir (2012).

Görüşmenin gerçekleştiği ortam, ortamda bulunan eşyalar, kişiler, kişilerin cinsiyetleri, yaşları vb. gözlemin öncelikleridir. Ağız araştırmasında ortam gözleminde televizyonun radyonun vb. nin olup olmadığını öğrenmek araştırmacı için önemlidir. Kaynak kişilerin seçiminde etkili olan artikilasyon probleminin olup olmadığını ortaya koyan derleme kişinin ön dişlerinin olup olması vb. durumlar da gözlemlerle kaydedilir. Gözlem, psikolinguistik çalışmalarda öncelikli olarak tercih edilen bir yöntemdir. Ağız araştırmalarında ise gözlem yöntemiyle kişinin dili kullanım biçimi ve tutumu tespit edilir. Görüşme esnasında veya sonrasında görüşme günlükleri ya da derleme günlükleri biçiminde tutulan bu tür gözlem notları araştırmanın analizinde önemlidir.

Nitel araştırmalarda gözlem tekniği araştırmanın amacına göre tek başına kullanılabilir. Ancak dil araştırmaları söz konusuysa öncelikli olan görüşme tekniği gözlemlerle desteklenir. Görüşme sırasında yapılan gözlem görüşmeye mani olmayacak, kaynak kişinin hareketlerini, konuşmasını sınırlamayacak biçimde olmalı ve araştırmacı kendi tekniğiyle kısa notlar alarak, daha ayrıntılı durumları görüşme sonrasında yazmalıdır. Not alma işlemi görüşmenin doğasını bozmamalıdır. Video kayıtları ya da fotoğraflar zaman kısıtlılığı olmadan ayrıntılı not almayı sağladığı için gözlemi kolaylaştırır. Ankara derlemelerinde, birden çok araştırmacıyla sahaya çıkıldığından gözlemde iş bölümü yapılabilmüş, video ve ses kayıtlarının yanında verilerin analizinde kullanılacak notlar alınmıştır.

Not alma işlemi esnasında kaynak kişilerin “ne yazıyorsunuz?”, “benim konuşmamı mı yazıyorsun?” sorularıyla karşılaşmak mümkündür. Nitekim ANADOK’ta da bu ve benzer sorulara maruz kalınmıştır. Ses ve video kaydının yapılmasından zaten bir ölçüde rahatsızlık duyan kaynak kişilerin konuşmasının anında yazılması onları etkileyebilmekte ve merak duygularını uyandırmaktadır. Araştırmacıların görüşmeciyi rahatlatmak, onların merakını gidermek için “unutmayayım diye not alıyorum teyzeciğim” vb. dedikleri olmuştur. Bu sebeple, verilerin yorumlanmasında kullanılacak olan gözlem notlarının derlemeci tarafından alınacağı görüşmeye başlandığında kaynak kişilere kibarca söylenmeli, onların rızasına başvurulmalıdır. Bu yöntemlerle gözlem tekniğini etkin kılmak mümkündür.

Sonuç

Ağız araştırmalarında neredeyse tamamen nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığını söylemek mümkündür. Her hangi bir ağız bütün hatlarıyla araştırılacaksa nitel araştırmada yer alan görüşme, gözlem ve doküman incelemesi tekniklerinin hepsi kullanılır. Görüşme tekniği ile başlayan ağız derlemesi, gözlemlerle desteklenir ve belgeleme gerçekleşir. Belgeleme sonrasında söz konusu

ağzın dilbilimsel özellikleri doküman incelemesi tekniğiyle ortaya konur. Ancak, dilbilimsel özelliklerin hangi ölçüde ortaya konulacağı, doküman incelemesinin ne şekilde yapılacağı, görüşme ve gözlem tekniğinin kullanımında çizilen sınırlar ve tekniğin işlevsel kullanılıp kullanılmadığı ile alakalıdır. Bu yazıda Ankara derlemelerinden örnekler verilerek anlatılan görüşme ve gözlem tekniğinin araştırmacılar tarafından etkin kullanılması ağız araştırmalarından nitelikli sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Bogdan, Robert- Sari Knopp Biklen (2003). *Qualitative Research for Education: An introduction to Theories and Methods*, New York: Pearson Education group.
- Chadwick, Bruce A., Howard M. Bahr, Stan L. Albreth (1984). *Research in Social Science Methods*. New Jersey: Prentice Hall.
- Demir, Nurettin (1998). "Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi", *Dursun Yıldırım Armağanı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası. 171-180.
- Demir, Nurettin (1999), "Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri", *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*. Ankara: TDK Yayınları. 78-88,
- Demir, Nurettin (2013), *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Deutcher, Guy (2013). *Dilin Aynasından*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Goode, William-Paul K. Hatt (1973). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Metotları*. Çev. Ruşen Keleş. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Lecompte, Margret D.-Judith Preissle (1994), "Qualitative Research: What It Is, What It Isn't, And How It's Done", *Advances in Social Science Methodology* 3: 141-163.
- Nemeth, Gyula (1996), *Vidin Türkleri. Dil-Folklor-Din*. Çev. Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları
- Patton, Micheal Quinn (1990), *Qualitative Evaluation and Research Methods*, California: Sage Publication.
- Seydi Ertek, Müberra (2012), *Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, Ali-Hasan Şimşek (2000), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.